

RAZVOJ TURIZMA I PRIVATIZACIJA

Rasim Dacić, Mujo Dacić, *Fakultet za menadžment i turizam, Travnik*

Izlaganje sa naučnog skupa

Ključne riječi: razvoj, turizam, privatizacija, devastirani objekti, perspektiva

SAŽETAK

Realnost postsocijalističkih zemalja je imperativna potreba prelaska u državni sistem sa dominantnim privatnim kapitalom.

Problemi razvoja privrede preslikani su na probleme u razvoju turizma (devastirane turističke atrakcije, ski staze, bazeni i dr).

Rješavanje ovih problema nazire se u privatizaciji svih turističkih djelatnosti.

U mjerne razvoja turizma predlaže se osavremenjivanje razvoja znanja i sposobnosti ljudskih faktora, prodaje turističke infrastrukture privatnim licima, obezbjeđenje drugih sredstava (donacije, krediti) obezbjeđenje povratka izbjeglih i raseljenih lica i sl. Navedene i druge probleme riješit će privatni kapital što predstavlja pokretačku snagu privrede a time i turizma. Navodimo samo primjer razvijenih zemalja zapa- da gdje turizam ostvaruje veća novčana sredstva

UVOD

U uslovima tranzicije društvenog u državni i privatni kapital, pitanje razvoja turizma poprima nove dimenzije. Proces privatizacije izaziva velike poremećaje u obimu i stukturi zaposlenosti, prestrukturiranju postojećih privrednih subjekata i uopće razvoja privrede u cjelini. Izmjenom stukture privrede logično se javlja potreba za analizom razvoja turizma u novonastalim uvjetima. Ovo posebno zato što je vrhunski turizam u posljednjem stoljeću doživio korjenite promjene, tako da sva važnija događanja nose imena kompanija koja ih podržavaju. Turizam postaje djelatnost gdje se pored učesnika direktno sučeljavaju korporacije.

Turizam je složena djelatnost koja obuhvata: edukaciju djece školskog uzrasta, turističku rekreaciju radnika i građana i drugo. U slučaju kada se govori o bilo kojoj od navedenih oblasti

treba istaći da ulaganje u turizam mora biti vezano sa komplementarnim (pratećim) djelatnostima kao što su ugostiteljstvo i razne uslužne djelatnosti koje obuhvataju sve vrste populacije. Imajući u vidu njegovu društvenu i privrednu ulogu, turizam je izuzetno pogodan za atraktivna ulaganja. U vezi s tim treba naglasiti da on ima široke mogućnosti primjene, tj. animiranja ogromne mase ljudi na svim nivoima. Razvojem niza pratećih djelatnosti koje su vezane za turizam, omogućit će se poboljšanje uslova i načina života, a time i aktivno sudjelovanje sve većeg broja ljudi u turističkim aktivnostima.

U mnogim zemljama turizam se smatra posebnom privrednom granom sa velikim udjelom u ukupnom društvenom proizvodu. Turistička djelatnost je veliki potrošač različitih turističkih potencijala. Potražnja za ovim potencijalima je zapažena i trajna s obzirom na dobru iskorištenost. Istovremeno, ponuda ovih domaćih potencijala je veoma dobra tako da u potpunosti zadovoljava potrebe BiH.

Veliki broj nezaposlenih i fiktivno zaposlenih osoba, kao i oslobađanje viška zaposlenih, uzrokuje potrebu sveobuhvatne politike zapošljavanja koja zadire i u domen turizma.

Sama dimenzija problema isključuje mogućnost njegovog rješavanja putem regularne socijalne politike. Zato rješavanje nezaposlenosti i politika sprječavanja nezaposlenosti u periodu privatizacije moraju činiti integralni dio ukupne politike prestrukturiranja ekonomije BiH.

Razvoj bosanskohercegovačkog turizma nalazi se u fazi stagnacije obzirom na:

- Zatečenu porušenu, devastiranu i dobrim dijelom opljačkanu privredu BiH koja nije u stanju da pruži zadovoljavajući stepen privrednog rasta. Ratna razaranja dovela su privredu u stanje totalnog kolapsa i vratila je desetine godina unazad. Sudbinu privrede dijele i druge oblasti kada je u pitanju razvoj BiH.

- Neobična državna zajednica sa dva entiteta i tri konstitutivna naroda dodatno opterećuje ionako tešku socijalno-političku situaciju. Neriješeni međuentitetski odnosi zakočili su koordiniranje razvoja ne samo u turizmu, nego i u svim oblastima privrednog djelovanja. Nejedinstven prostor i opstrukcija predstavnika pojedinih naroda dodatno kočće dalji razvoj privrede i turizma.

- Interesi međunarodne zajednice u velikoj mjeri determinišu buduću razvoj BiH a time i turizma. Proces integracije svjetske privrede podrazumijeva jedinstvenu globalnu ekonomsku politiku koja je u fazi realizacije. U takvim uslovima problematika stvaranja male i srednje razvijene zemlje dobiva nove dimenzije. Zaduženost ovih zemalja determinira njihovu ekonomsku politiku u pravcu poštovanja pravila igre koja dirigiraju subjekti svjetske privrede. Logika internacionalnog razvoja mijenja pozicije privrede u pogledu međunarodne razmjene rada i zaokružene nacionalne privrede. Poseban odraz ovakve međunarodne politike osjetit će se na prostorima ex Jugoslavije čija je privreda bila u velikoj mjeri integrirana.

- Posljedice razvoja privrede kao cjeline odrazit će se i na razvoj turizma, pogotovu ako se ima u vidu obnova turističkih destinacija i komunikacija.

- Proces privatizacije (tranzicije) društvene u privatnu i državnu imovinu je prelaz sa komandnog na tržišni ekonomski sistem, i samim tim je veoma složen. Poznavanje ove problematike značajan je ograničavajući faktor razvoja privrede u BiH. Posljedice prelaska na sistem sa dominantnim privatnim kapitalom odrazit će se i na razvoj turizma kao cjeline.

- Masovni egzodus stanovništva, turista i kadrova neophodnih turizmu jedan je od osnovnih problema razvoja turizma u ovom momentu. Veliki broj stručnjaka koji su imali zapažene rezultate u prijeratnom periodu nalaze se u inostranstvu. Uz to turistički potencijal hendikepiran je četvorogodišnjim trajanjem rata čime se spriječila i njegova turistička edukacija, što se teško može nadoknaditi.

- Nizak investicioni kapital domaćih subjekata uslovljava oslanjanje turizma u strani kapital, koji na bilo koji način podstiče razvoj privrede i turističke infrastrukture. Orijehtacija na ulaganja kapitala i privredne djelatnosti koje pružaju mogućnosti zarade primarni je zadatak u uslovima privatizacije. Privatni kapital zasnovan je na profitabilnim ulaganjima, te se u tom pravcu i treba usmjeriti podsticajna politika razvoja turizma uopće.

- Socijalističko naslijeđe bazirano na slabim radnim navikama odrazit će se na teško prilagođavanje stanovništva novonastalim uslovima privatizacije, pri čemu treba istaći činjenicu da se stanovništvo teško uklapa u novi društveni poredak. Stare navike privređivanja i pristupa svim društvenim pojavama, među kojima je i turizam, još uvijek su prisutne. Tako je široko rasprostranjeno mišljenje da se država brine o svemu, pa i o turizmu.

Privatno vlasništvo kojim raspolaže određena grupa ljudi u mogućnosti je da na području turizma angažira kvalitetne kadrove u najkvalitetnijim turističkim destinacijama (hoteli, rekreacioni centri, reumali i dr). Pored toga privatni kapital se može angažirati ulaganjem i osnivanjem turističkih zajednica, što se u praksi polako ostvaruje.

Aktivne mjere za unaprjeđenje turizma u novonastalim uslovima koje diktira proces tranzicije, mogu se sažeti u nekoliko tačaka:

1. Osavremenjivanje razvoja znanja i sposobnosti ljudskog faktora. Osavremenjivanje nastave u srednjim i osnovnim školama i na fakultetima značajan su faktor koji utječe na znanje i pristup turizmu. Savremeni pristup edukaciji i realizaciji turizma djelovat će na masovnost ove pojave. Ulaganja u izdavačku djelatnost i dijagonostiku nerazdvojiv su zadatak u pogledu edukacije i informiranja najaktuelnijih momenata iz područja turizma.
2. Obezbjedenje sredstava iz donacija, kredita i samoinicijativnih ulaganja pojedinaca. Angažiranjem sredstava stranih ulagača za obnovu i izgradnju ratom porušenih turističkih objekata omogućit će se osnovni uslovi izgradnje sveopće klime za bavljenje turizmom.

Inicijalne mjere pokretanja privatnih preduzeća čija je osnovna djelatnost turizam zasnivale bi se na povoljnim kreditima koji bi se odobravali potencijalnim korisnicima. Turističke djelatnosti u kojima bi se mogla ostvariti egzistencija radnika, vrlo su različite. Izgradnja turističkih objekata, održavanje objekata, upravljanje njihovim korištenjem, organizacija turističkih aktivnosti, izgradnja pratećih djelatnosti i dr. samo su neke od mogućih aktivnosti.

3. Ulaganje u turističku infrastrukturu privatizacijom raznih objekata putem objekata na obalama prirodnih i vještačkih jezera (Modrac, Boračko jezero, Jablaničko jezero, Prokoško i druga jezera) omogućit će se zadržavanjem turista u okviru granica uz podsticanje turizma u tom pravcu. Pred toga privatizacijom planinskih, travnatih i drugih terena stvaraju se uslovi za ekonomično i racionalno korištenje prostora u cilju omasovljenja turizma. Planine poput Vlašića, Bjelašnice, Igmana, Trebevića i Jahorine oduvijek su privlačile pažnju stranih i domaćih turista. Obezbjedenje infrastrukture na ovim terenima može se postići jedino ulaganjem privatnog kapitala.
4. Razvoj turizma i izgradnja turističkih destinacija je također od velikog značaja za poslijeratni razvoj BiH. Poznato je da velika populacija turista u zemlji zahtijeva organiziran turizam i rekreaciju. Osim toga, razvoj turizma odlika je svake razvijene i civilizirane zemlje, što treba biti značajan motiv za ulaganje u tom pravcu.
5. Obezbjedenje povratka izbjeglih i raseljenih lica osnova su privrednog ili bilo kojeg drugog razvoja svake zemlje. Poznato je naime, da je još uvijek preko 50% stanovništva BiH izbjeglo, raseljeno ili prognano što znatno otežava

turističke aktivnosti. Veliki broj stručnjaka, turističkih radnika i samih turista nalazi se u dijaspori. Obuhvatanje ove populacije, koja je stekla izvjesna iskustva u inostranstvu, imalo bi izrazite pozitivne efekte na razvoj turizma i turističke aktivnosti.

6. Razvoj prateće propagandno-reklamne proizvodnje vezan je za uspješnost turističkih zajednica, pojedinaca ili organizacija čiji se simboli veoma uspješno mogu koristiti u suvenirskoj trgovini. Ovdje treba napomenuti da znatan broj stranih državljana u BiH mogu također biti interesantan potrošački potencijal kojeg treba iskoristiti.

Iz datih razmatranja se može zaključiti da se omasovljenje turizma u uslovima privatizacije, može postići sa velikim uspjehom.

Privatni kapital predstavlja pokretačku snagu za razvoj svih vrsta turizma.

Razvojem niza pratećih (komplementarnih) djelatnosti vezanih za turizam, omogućilo bi se poboljšanje uslova i načina života stanovništva a time i povećano aktivno sudjelovanje sve većeg broja ljudi u turističkim aktivnostima.

LITERATURA.

1. Bašić M.: BIH PRIVREDA U KLINIČKOJ SMRTI, Ekonomski fakultet Sarajevo ,1998. god.
2. Grupa autora: MANAGEMENT I PODUZETNIŠTVO, Centar za poduzetništvo, Zagreb, 1994. god.
3. M. Bartoluci i saradnici : MANAGEMENT I PODUZETNIŠTVO U SPORTU I FITNESU, Centar za poduzetništvo, Zagreb, 1996. god.